

HİTİT İLAHİYAT DERGİSİ

Hitit Theology Journal

e-ISSN 2757-6949
Cilt | Volume 22 • Sayı | Number 2
Aralık | December 2023

Söz Edimleri ve Arap Dilinde Emretme Edimsözü Yapıları

Speech Acts and Imperative Illocution Forms in Arabic

Yusuf AKYÜZ

Arş. Gör. Dr. | Dr.
Atatürk Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Arap Dili ve Belagatı
Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Department of Basic Islamic Sciences
Arabic Language and Literature
Erzurum, Türkiye
yusuf.akyuz@atauni.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8212-1997>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received: 26.07.2023
Kabul Tarihi | Accepted: 21.11.2023
Yayın Tarihi | Published: 30.12.2023

Atf | Cite As

Akyüz, Yusuf. "Söz Edimleri ve Arap Dilinde Emretme Edimsözü Yapıları". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/2 (2023), 881-900. <https://doi.org/10.14395/hid.1333155>

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler - yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim:

ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review
It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints:

ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/en/pub/hid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Speech Acts and Imperative Illocution Forms in Arabic

Abstract

The study aims to investigate the reflections of the performative speech act of commanding, which is a type of speech act, in the field of early Arabic language sciences and to explore the different types of discourse in which it is performed. In order to better comprehend the topic, the emergence, definition, types, and conditions of speech acts within the framework of modern linguistics are initially investigated using contemporary linguistic sources. In the study, in addition to the illocutionary acts that triggers the emergence of the theory of speech acts, indirect speech acts are also addressed. In the second section of the article, assessments are made based on findings obtained from sources regarding the reflections of the theory of speech acts in the Arabic language. Furthermore, a conceptual explanation is provided for the dictionary meaning of the command word and the act of commanding. The imperative illocution act is structurally analyzed through Arabic language syntax and rhetorical sources, and the analysis of the command illocution act found in the verses is shaped by these sources, supplemented by tafsir sources. In the study, the types of words and sentences that perform the imperative illocution act in the Arabic language are investigated from classical sources. These meanings are determined based on linguistic factors known as "qarine" in Arabic linguistics. In Arabic language, besides imperatives, gerunds, infinitives used as imperatives, enunciative sentences, interrogatives, mansûb nouns with omitted verbs, verbs with inciting particles, some circumstantial clauses and some words having the meaning of imperative depending on the conventional implicature are used with a meaning of order and perform as imperative illocution. Three studies on the subject could be identified. The first of these is the article "Translation Problem of Imperative Siyga Expressing Ibaha in The Holy Qur'an" written by Zülfikar Durmuş. In the study, the author examines the reflection of command expressions indicating permission in the verses of the Quran. While conducting the research, the author primarily relies on sources of Tafsir and Islamic Law to determine the meaning of permission (ibâha). The author concludes that in the translations of verses expressing the meaning of permission, necessary diligence has not been exhibited. The second is the article "An Evaluation on the Denotation of the Command in terms of the Usûl of Fiqh and the Phrases Denoting the Command" written by Nuri Kahveci. In this study, the writer analyses the verses stating commands from the perspective of Islamic law. Besides, he addresses how madhhabs (sects) have comprehended these verses stating command. In the study, it was identified that although Usûl scholars took it into consideration that the imperative mode was used in a binding and requiring style, they did not agree with each other about the definition of the command, and its necessity in an authoritative style as it denotes certainty. The last is the article "According to Abû al-Qâsim al-Mu'addib Arabic Imperative Modes and Their Reflections in the Qur'an" written by İrfan Köse. In the study, the writer aims to explain the imperative modes in Arabic depending on Abû al-Qâsim al-Muaddib's (d. 338/950) views in his book called Daqâ'iq al-Taşrîf. According to al-Muaddib, there are various forms bearing the imperative meaning. The writer addresses these forms within the frame of book and analyses the meanings in which imperative mode was used in Qur'an. This study aims to investigate whether the early Arabic grammarians were aware of the basic philosophy of the Speech Acts Theory or not. In this study, the meanings, especially apart from the literal meanings in Arabic language, are considered as illocutionary. This study aims to prove that the formation of these meanings or illocutions depend on factors of pragmatics, in other words to the context and indications. In this sense, this study aims to identify the forms illocution bears as a speech act in Arabic language literature and in verses. This study will hopefully be a first as it addresses the reflections of speech acts, which have a modern characteristic as a theory, in early Arabic scholarship and the various forms of imperative illocution. As a result of the study, it was understood that the theory of speech acts, which J. L. Austin brought to the field of modern linguistic pragmatics and which is a concept on which pragmatics is based, has not escaped Islamic jurists' attention, Arabic linguists and commentators in terms of its meaning and function since the beginning of Islamic civilization. It was concluded that there are various expression types of expressions with the meaning of imperative modes.

Keywords: Arabic Language, Speech Acts, Imperative Illocution, Command, Secondary Meanings.

Söz Edimleri ve Arap Dilinde Emretme Edimsözü Yapıları

Öz

Çalışma, söz edimlerinden olan emretme edimsözünün erken dönem Arap dili ilimlerindeki yansımalarını ve icra edileceği değişik söylem türlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle modern dilbilim çerçevesinde söz edimleri kuramının ortaya çıkışı, tanımı, çeşitleri ve bir söz ediminin oluşum koşulları günümüz edimbilim kaynaklarından araştırılmaktadır. Çalışmada söz edimleri kuramının ortaya çıkışını tetikleyen edimsöz edimine ve dolaylı söz edimlerine de yer verilmektedir. Makalenin ikinci bölümünde Arap dilinde söz edimleri kuramının yansımalarına dair kaynaklardan elde edilen bulgular ışığında değerlendirmeler ve emir kelimesinin sözlük anlamı ile emretmenin kavramsal açıklaması yapılmaktadır. Emretme edimsözü, yapısal olarak Arap dili nahiv ve belagat kaynaklarından, ayetlerde bulunan emretme edimsözünün tahlili ise bu kaynaklara ilaveten tefsir kaynaklarından tespit edilerek araştırma şekillenmektedir. Çalışmada Arap dilinde emretme edimsözünü yerine getiren kelime ve cümle türleri klasik kaynaklardan araştırılmaktadır. Bu anlamlar,

Arap dilbiliminde karine denilen edimbilimsel faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir. Arap dilinde emir kipine ilaveten isim fiiller, emir fiilin yerinde kullanılan mastarlar, bildirim cümleleri, soru cümleleri, fiili hazfedilmiş mansup isimler, teşvik edatı alan muzari fiiller, bazı hal cümleleri ve etimolojik olarak emretme anlamındaki bazı kelimeler emir anlamında kullanılıp, emretme edimsözünü gerçekleştirmektedir. Konuyla ilgili üç çalışma tespit edilebilmiştir. Bunlardan ilki Zülfikar Durmuş tarafından kaleme alınan “Kur’an-ı Kerim’de İbâha İfade Eden Emir Siygalarının Çeviri Problemi” başlıklı makaledir. Çalışmada yazar ayetlerde ibâha ifade eden emir kiplerinin meallerdeki yansımaları ele almıştır. Yazar, çalışmasını yaparken ibaha anlamının tespitinde tefsir ve fıkıh usulü kaynaklarını esas almış ve meallerin ibaha anlamı ifade eden ayetlerin çevirisinde gerekli itinaı göstermedikleri sonucuna varmıştır. İkincisi Nuri Kahveci tarafından yazılan “Fıkıh Usulü Açısından Emrin Delaleti ve Emre Delalet Eden Lafızlar Üzerine Bir Değerlendirme” isimli makaledir. Çalışmada yazar emir anlamını ifade eden ayetleri İslam hukuku perspektifiyle incelemiştir. Mezheplerin emir ifade eden ayetleri nasıl anladıklarını ele almıştır. Çalışmada usul âlimlerinin, emir kipinin bağlayıcılığı ve gerektirici bir üslupta kullanıldığını dikkate almalarına rağmen emrin tarifinde ve kesinlik ifade etmesi ile emrin otoriter bir tarzda gerekliliği hususunda ihtilafı oldukları tespit edilmiştir. Sonuncusu İrfan Köse tarafından kaleme alınan “Ebü’l-Kâsım el-Müeddib’e Göre Arapça Emir Kipleri ve Kur’an’daki Yansımaları” başlıklı makaledir. Çalışmada yazar, Arap dili emir kipleri konusunu Ebü’l-Kâsım el-Müeddib’in (ö. 338/950) Dekâiku’t-tasrif adlı eserindeki görüşlerine bağlı kalarak açıklamaya çalışmıştır. el-Müeddib’e göre emir anlamını karşılayan çeşitli yapılar vardır. Yazar, eser çerçevesinde bu yapıları ele almış ve emir fiilin Kur’an’da kullanıldığı anlamları incelemiştir. Bu çalışma ise, erken dönem Arap dili âlimlerinin söz edimleri kuramının temel felsefesinin farkında olup olmadıklarını araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada Arap dilinde özellikle ilk anlamın dışındaki anlamlar edimsöz olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamların veya edimsözlerin oluşmasının edimbilimsel faktörlere, diğer bir söylemle bağlam ve karineye bağlı olarak ortaya çıkabileceği gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda bir söz edimi olarak emretme edimsözünün Arap dili literatüründe ve ayetlerde büründüğü formların tespiti araştırılmaktadır. Çalışma, kuram olarak modern bir özelliğe sahip olan söz edimlerinin erken dönem Arap dili ilimlerinde yansımalarını ve emretme edimsözünün çeşitli yapılarını ele almasından dolayı bir ilk olma özelliğine sahip olacağı umulmaktadır. Çalışma neticesinde J. L. Austin’in Modern dilbilimsel Edimbilim alanına kazandırdığı ve edimbilimin temellendiği bir kavramı olan söz edimleri kuramının anlam ve işlev olarak İslam medeniyetinin başından beri İslam hukukçularının, Arap dilcilerinin ve müfessirlerin dikkatlerinden kaçmadığı anlaşılmıştır. Emretme edimsözünü yerine getiren farklı ifade türlerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Söz Edimleri Kuramı, Edimsöz, Emretme, İkincil Anlam.

Giriş

Söz edimleri kuramı, John L. Austin tarafından dilin temel işlevinin bildirim olduğunu savunan görüşe karşı bir itiraz mahiyetinde ortaya atılmış edimbilimsel bir kavramdır. John Searle’ün geliştirmeye çalıştığı söz edimleri kuramı, bir şey söylemenin aynı zamanda bir şey yapmak veya bir şey söylerken bir şey yapıldığı esasına dayanmaktadır. Austin, evlenme, isim verme, miras bırakma, emretme, kınama, söz verme, rica etme, bahse girme vb. edimsözlerin sözcelemelerle meydana geldiğini fark etmiştir. Buradan hareketle bazı sözlerin dış dünyada değişikliklere sebep olduğunu fark etmiş ve söz edimleri kuramının kurucusu olup onu dilbilim alanına kazandırmıştır. Bireysel, toplumsal ve kurumsal uygulamaları bulunan söz edimlerinin tutarlı ve geçerli olabilmesi için yetkili kişilerce ve gerçekten istenilerek icra edilmesi gerekir. Söz edimleri, düzsöz, edimsöz ve etkisöz olmak üzere üç edimin birleşmesiyle oluşmaktadır. Austin, edimsözleri hüküm belirticiler, erk belirticiler, sorumluluk yükleyiciler, davranış belirticiler, serimleyiciler olmak üzere beş kategoride ele almıştır. Söz edimleri içerisinde bir de dolaylı söz edimleri vardır. Dolaylı söz edimleri yapısıyla gönderimi farklı olan cümlelerde gözükmektedir.

Erken dönem Arap dil bilginleri ve İslam hukukçuları söylem yorumlama ve cümlelerin gönderimleri hakkında çokça çalışmalar yapmışlardır. Bu bağlamda söz edimleriyle örtüşen gönderim türlerini de tespit etmişlerdir. Günümüzdeki formatıyla birebir örtüşmesine de konuşmacının dilsel ifadelerle farklı söz edimlerini yaptığını erken dönem Arap dilcileri fark etmişlerdir. Yapısı bildirim ifade etmesine rağmen edimsel anlamda kullanılan “اشْتَرَيْتُ سَاتِنًا” sattım, “اشْتَرَيْتُ سَاتِنًا” satın aldım, “رَوَّجْتُ” evlendirdim ve “طَلَّقْتُ” boşadım” gibi akit sözleri başta olmak üzere bazı sözlerin dış dünyada değişikliklere sebep olduğu İslam literatüründe başından beri fark edilmiş bir husustur. Bununla beraber Arap dili âlimleri kelimelerin ve cümlelerin temel anlam ve belli

karinelerle temel anlamının dışına çıkıp farklı anlamlara gönderimlerini eserlerinde detaylı bir şekilde işlemişlerdir. Bu anlamlar günümüzde edimbilim alanında edimsöz olarak adlandırılmıştır. Erken dönem Arap dilcileri ve belagat âlimleri, soru cümleleri, bildirim cümleleri, emir cümleleri, isimler, mastarlar ve isim fiillerin sözün bağlamına göre değişiklik gösteren temel anlamlarının dışındaki farklı anlamlarına eserlerinde geniş ölçüde yer vermişlerdir.

Arap dilinde emretme edimsözünü yerine getiren çeşitli kelime ve cümle türleri vardır. Bu anlamlar, Arap dilbiliminde karine denilen edimbilimsel faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir. İsim fiiller mübalağalı bir şekilde ve şahıs kipine gereksinim duymadan, mastarlar ise dilsel ekonomi güdüsünden, muhatabın anlayacağı kabulünden ve bağlam koşullarından dolayı emir fiil yerine kullanılmaktadır. Arap dilinde bildirim cümleleri -geçmişte, şu anda veya gelecekte- herhangi bir olayı bildirmediğinde, soru cümleleri -kullanıldığı bağlama göre- bir şey sormadığında emretme gibi edimsel cümle olarak kabul edilmektedir. Fiili hafzedilmiş mansup isimler emretme edimsözünü icra etmektedir. Şöyle ki; Arap dilinde muhatabın içinde bulunduğu koşullar ve o anda yapmakta olduğu eylem dikkate alınarak fiili kullanmakla zaman kaybetmeden doğrudan isimler mansup yapılarak emretme gibi amaçlanan bir anlamı ifade edilmektedir. Teşvik edatı alan muzari fiiller, konuşmacının amacı doğrultusunda emretme, tehdit etme, kınama gibi değişik edimleri gerçekleştirebilir. Hal cümleleri, emir cümlesine konu olan eylemin nasıl yapılacağını bildirmek için kullanıldığında dolaylı olarak emir anlamını taşımaktadır. Bazı kelimeler örfte veya sözlükte emretme anlamı taşıdıkları için geleneksel sezdirime bağlı olarak emretme edimsözünü ifade etmektedir.

1. Söz Edimleri Kuramı

Söz edimleri kuramı, dilin temel işlevinin, olguları betimlemek olduğuna dair görüşe karşı John L. Austin tarafından bir itiraz mahiyetinde ortaya atılmış edimbilimsel bir kavramdır. Austin, dilin sadece betimlemek veya bildirmek dışında edimsel yönünün olduğunu da fark etmiştir. O, yapısı itibarıyla bazı cümlelerin bildirimsel olmasına rağmen edimsel olduğunu keşfetmiştir. Diğer bir ifade ile Austin, bir şey söylemenin aynı zamanda bir şey yapmak olduğunu veya bir şey söylerken bir şey yapıldığını anlamıştır. Buna örnek olarak nikâh masasında kadın ve erkeğin evet sözcüğünün bildirimsel olmasıyla beraber edimsel bir yönünün olduğunu görmüştür. Yani evet sözcüğü sadece bildirim ifade eden bir söylem iken nikâh akdinin şartlarına riayet edilen bir ortamda o kadın ve erkeği birbirine eş yapmaktadır. Austin evlenme, isim verme, miras bırakma ve bahse girme gibi durumlarda kullanılan birtakım ifadelerin sadece bildirimsel olmayıp aynı zamanda dış dünyada bazı değişikliklere sebep olduğunu fark edince konuyu derinlemesine araştırmış ve böylece söz edimleri kuramını geliştirmiştir.¹

Edimbilimin en temel yaklaşımlarından olan söz edimleri kuramı, John L. Austin'in dilbilim alanında kullandığı ve onun öğrencisi olan John Searle'ün geliştirmeye çalıştığı bir konudur. Söz edimi yahut söz eylem, kişinin söylem ile meydana getirdiği bireysel, toplumsal ve resmi eylem ve davranışlarıdır. Dolayısıyla söz eylem; söz verme, emir verme, yasaklama, tehdit etme, birini bir göreve tayin etme ya da azletme, kutlama ve taziye gibi konuşmacının sözünü telaffuz etmesiyle aynı zamanda gerçekleştirdiği eylemlerdir. Bunlara söz edimi veya söz eylem denir.²

¹ John R. Searle, *Söz Edimleri*, çev. R. Levent Aysever (Ankara: Ayrac Yayınevi, 2000), 12.

² Kristel Proost, "Speech Act Verbs", *Concise Encyclopedia of Pragmatics*, ed. Jacob Mey (Amsterdam: Elsevier, 2009), 995-1000, 995-999.

1.1. Söz Edimlerinin Üç Bileşeni

Austin, bir söz ediminin oluşabilmesi için konuşma esnasında gerçekleştirilen üç edimden bahsetmektedir. Ona göre söz edimleri, düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimi olmak üzere birbirleriyle sıkı irtibat içinde bulunan üç edimin birleşmesinden oluşur.³

1.1.1. Düzsöz Edimi

Bu edim, seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma edimlerinden oluşmaktadır. Seslendirme edimi, birtakım sesleri çıkarma işlemidir. Dillendirme edimi, belli bir dilin sözvarlığında yer alan belli sözcükleri anlamlarını gözeterek o dilin dilbilgisi kurallarına göre belli bir tonlama ile söyleme edimidir. Anlamlandırma edimi, belli bir dilin söz varlığında bulunan ses bütünlerini bir şeyleri anlatmaya çalışarak ya da belli bir şeye göndermede bulunarak üretme eylemidir.⁴ Burada önemli olan bir husus şudur: Düz söz ediminin gerçekleşmesi için sadece seslendirme edimi yetmemektedir. Örneğin; akıl sahibi olmayan herhangi bir varlığın musikisi olan belli sesleri çıkarması ya da bir insanın anlamlarını bilmediği bir kelime dizisini seslendirmesi düz söz edimini oluşturmaktan uzaktır. Dolayısıyla düzsöz edimi, neyi, kime, niçin ve ne amaçla söylediğini bilen bir kişi tarafından icra edilebilir.

1.1.2. Edimsöz Edimi

Edimsöz edimi, düzsöz edimini gerçekleştiren kişinin yerine getirdiği eylemlerdir. Konuşan kişi muhatabına bir şeyler söylerken bildirme, soru sorma, uyarma, emretme, yalvarma, isim takma, evlendirme, miras bırakma, randevu verme ve rica etme gibi gerçekleştirdiği işlerdir.⁵ Örneğin kaldırırda yürüyen bir kişiye “çukur var!” söylemi uyarma edimsözünü gerçekleştirmiş olmaktadır.

Austin edimsözlerin pürüzsüz bir şekilde yerli yerinde oluşabilmesi için bazı zorunlu şartlar koymuştur. Bunlar:

1. Belli uyuşimsal etkisi bulunan kabul edilmiş uyuşimsal bir işlem olması, bu işlemin de belli koşullarda belli bireyler tarafından belli sözlerin söylenmesini içermesi gereklidir.
2. Belli bir durumda girişilecek olan o işlem için her koşul ve kişi başvurmaya uygun olmalıdır.
- 3 ve 4. İşlem, işleme katılan her bir kişi tarafından doğru ve eksiksiz yapılmış olmalıdır.
5. İşlem, belli duygu ve düşüncelere sahip bireyler tarafından kullanılmak üzere tasarlanmış veya katılımcılardan birinin belli davranışları belli bir biçimde sergilemesi bekleniyorsa; bu işleme iştirak edip başvuran kişinin o duyguları ve düşünceleri gerçekten taşıması ve o davranışı gereken şekilde yapmak niyetinde olmasıdır.
6. Son olarak, o davranışı gereken şekilde yapmalıdır.⁶

Searle'e göre bir edimsözün başarılı ve kusursuz bir şekilde tamamlanabilmesi için belli şartların gerçekleşmesi gerekir. Bunlar; edimsözün bir amacının var ve belli olması, edimsöz amacının şiddet derecesi, edimsöz amacına ulaşma yöntemi, önerme içeriği koşulları, hazırlayıcı koşullar, içtenlik koşulu ve içtenlik koşulunun şiddet derecesi şeklinde özetlenebilir.⁷

³ John Langshaw Austin, *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. Levent Aysever (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 117-122.

⁴ Searle, *Söz Edimleri*, 18.

⁵ Searle, *Söz Edimleri*, 20.

⁶ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 51-52.

⁷ Detaylı bilgi için bakınız. John R. Searle - Daniel Vanderveken, *Foundations of Illocutionary Logic* (London: Cambridge University Press, 1985), 87-102; Brahim Chaib-draa - Daniel Vanderveken, “Agent Communication Language: Toward a Semantics Based on Success, Satisfaction, and Recursion”, *Intelligent Agents V Agents Theories, Architectures, and Languages*, ed. Jörg P. Müller vd. (Germany: Springer-Verlag, 1999), 364; Searle, *Söz Edimleri*, 36-40.

Austin, iletişim esnasında kullanılan ifadelerin edimsözlerinin binlerce olabileceği kanaatindedir. Ona göre bir dilin söz varlığı içerisinde bulunan eylemler adedince edimsözler bulunabilir. Bununla beraber o, edimsözleri beş ana başlıkta toplamıştır.⁸

Hüküm belirticiler: Bu tür edimsözler bir karar veya hüküm belirtmek için kullanılır. Bir hakemin, bir jürinin ya da bir yargıcın bir durum, bir sonuç veya bir kişi hakkında verdikleri hükümler bu sınıfın göze çarpan örnekleridir.

Erk belirticiler: genellikle bir hak, bir güç veya bir nüfuz tarafından kullanılan edimsözlerdir. Oy vermek, tavsiyede bulunmak, emretmek, uyararak, yasaklamak, ısrar etmek ve atama yapmak gibi edimler bu edimsözler altında kabul edilmektedir.

Sorumluluk yükleyiciler: Bu edimsözlerle konuşmacı kendini bir sorumluluk altına sokmaktadır. Söz vermek, taahhütte bulunmak, niyet beyan etmek, açıklama yapmak veya bir ilan yapmak kişiyi belli sorumluluk altına koyacağı için bu sınıfa giren edimsöz örnekleridir.

Davranış belirticiler: Konuşmacının söylemiyle bir tutum veya davranışı gösteren edimsözlerdir. Tebrik etmek, taziyede bulunmak, meydan okumak, özür dilemek, övmek, yermek, tehdit etmek gibi örnekleri içermektedir.

Serimleyiciler: Austin serimleyicileri tanımlamanın zor olduğunu beyan etmektedir. Bu gruptaki edimsözler, düşünceleri açıklama, fikirleri temellendirme ve göndermelere ve kullanışlara açıklık getirme gibi serimleme edimleri içermektedir. Doğrulamak, yadsımak, betimlemek, kabullenmek, itiraz etmek, tashih etmek, tanıklık etmek ve gözden geçirmek gibi edimler örnek olarak verilebilir.

Searle, Austin'in edimsöz sınıflandırmalarında edimler ve edimleri gerçekleştiren fiiller arasında bulunduğu çelişkilerden dolayı edimsöz türlerini farklı bir sınıflama ile aşağıda açıklanacağı gibi beşe ayırmaktadır.⁹

Kesinleyiciler: Bu sınıftaki edimsözler vakıyla uyumlu olması yani söylemin içeriği dış dünyaya uyması gerekir. Konuşmacı bu edimler yoluyla bir inancını dışa vurmuş olur. Örneğin; iddia etmek, ileri sürmek, savunmak, aktarmak, bir şeyin olduğuna dair ısrarcı olmak, tanıklık etmek, yemin etmek gibi pek çok edimler bu sınıfta değerlendirilebilir.

Yönelticiler: Bu edimsözlerin amacı muhataba bir şey yaptırmaya yöneliktir. Yöneltilerde dünya söze uydurulur. Beklenen etkisöz, muhatabın söylemin içeriği doğrultusunda hareket etmesidir. Konuşmacı bu edimsözlerle olmasını istediği şeyi dışa vurur. Buyurmak, sormak, yalvarmak, emretmek, yasaklamak, dua etmek, izin vermek gibi çok sayıda edimler örnek olarak verilebilir.

Yükleyiciler: Searle, Austin'le yükleyici edimsözler konusunda hemfikirdir. Bu edimsözlerde dış dünya söze uydurulur ancak etkisözün mercii konuşmacıdır. Söz vermek, yemin etmek, reddetmek, teklif vermek gibi edimsözler bu sınıfın önemli örnekleridir.

Dışavurucular: Bu edimde konuşmacı önerme içeriğiyle ilgili ruhsal durumunu dışa vurmaktadır. Teşekkür etmek, özür dilemek, esef etmek, tebrik etmek taziyede bulunmak gibi edimler konuşmacının ruhsal durumunu dışa vurduğu edimlerdir. Burada dışa vurulan edim aslında

⁸ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 162-174; Searle, *Söz Edimleri*, 21.

⁹ Searle, *Söz Edimleri*; George Yule, *Pragmatics* (Hong Kong: Oxford University Press, 1996), 53-54.

söylenen sözlerdeki saklı olan haldir. Örneğin taziyede bulunmada hüzün, tebrik etmede sevinç dışı vurulur. Bu edimlerde bir uydurma yönü yoktur.

Bildirgeler: Bu edimsözlerin amacı dış dünyada bir değişiklik meydana getirmektir. Bu edimsözlerde konuşmacının sözü söylemesiyle dış dünyada bir değişikliğe sebep olmaktadır. Bu edimsözlerin bazılarının gerçekleşmesi, uygulanacak edimsözle ilgili yetkili bir kurum tarafından yapılmasına bağlıdır. Örneğin atamak, evlendirmek, işten kovmak, istifa etmek edimsözleri kişiler arasındaki ilişkinin kurumsal boyutunu gerekli kılmaktadır. Bu edimsözlerde söylem içeriği dünyaya uygun hale getirilir.

Edimsözlerin belli durumlarda etkiler üretmek gibi bir fonksiyonu vardır. Böyle durumlarda bir etki gerçekleşmediği sürece edimsöz edimi tamamlanmamış kabul edilir. Bu etkinin gerçekleşmesinin ilk aşaması mesajın muhataba amaçlanan şekilde ulaşması ve muhatapın bunu kavraması şeklindedir. Edimsözlerin birçoğu uyuşum yoluyla bir tepki veya onu takip eden diğer bir edime yol açabilir. Söz vermek, sözünde durmaya; emretmek, muhatapın emre itaatine davetiye çıkarır. Edimsöz edimleri, etkisöz edimlerine kavramanın gerçekleşmesi, etkinin gösterilmesi ve bir tepkiye davetiye çıkarmak olmak üzere üç yol ile bağlanır.¹⁰

1.1.3. Etkisöz

Etkisöz edimi, söz edimlerinin üç bileşeninin sonuncusudur. Etkisöz, edimsöz ediminin muhatapların inançları, eylemleri, fikirleri ve yönelimleri üzerindeki yansımalarını ve etkilerini ifade eden bir kavramdır.¹¹ Etkisözler her zaman dilsel bir edimsözle tetiklenmezler, bazen bir hareket de amaçlanan etkisözünü doğurabilir.¹² Bir iletişim, konuşmacı, muhatap ve bağlam denilen çevresel faktörlerin birlikteliğiyle meydana gelmektedir. Konuşmacının amaçladığı bir edimsözün etkisöze dönüşmesi bu üç faktörün iletişim esnasındaki etkinlik dereceleriyle ilgilidir. Etkisöz edimi muhatapla ilgili olduğu durumlarda inandırmak, bir tepkiye sebep olmak ve ikna etmek gibi bir etkinin görülmesi şeklinde tezahür etmektedir. Örneğin uyarma edimsözünü muhatapı alarma geçirme şeklinde etkisöz sonucunu verebilir.

Söz edimleri içerisinde önemli bir yere sahip olan diğer bir söz edimi de dolaylı söz edimleridir.

1.2. Dolaylı Söz Edimleri

Dolaylı söz edimleri sözcelemin yapısıyla işlevi arasında doğrudan ilişkinin olmadığı yerlerde söz konusudur. Yani konuşmacının, söyleminden farklı bir şeyin muhatap tarafından anlaşılmasını amaçladığı söz edimleridir. Örneğin; Bir yemek masasında arkadaşına “tuzu uzatabilir misin?” sorusunu yönelten kişi arkadaşının tuzu uzatabilip uzatamayacağını öğrenme merakında değildir. İletişimin gerçekleştiği bağlam dikkate alındığında, kibarca tuzu istemektedir. Öyle ise soru cümlesi, dolaylı olarak istemek edimsözünü gerçekleştirmiştir.¹³ Dolaylı söz edimlerinin yorumlanması ancak bağlamla mümkün olur. Örneğin “Tuzu uzatabilir misin?” sorusu yataktaki bir hastaya sorulduğunda o kişinin tuz gibi hafif bir şeyi uzatabilip uzatamayacağını sorarak halini anlamaya yönelik olduğu konuşmanın bağlamıyla anlaşılmalıdır. Dolaylı söz edimleri, işbirliği ilkesinin delindiği söylemlerde gözüktür. İşbirliği ilkesi, söylemin gereğinden fazla kelime veya bilgi içermeyip gereği miktarınca bilgilendirici olması, anlaşılmaz belirsiz ifadelerden kaçınılması ve söylemin düzgün ve ölçülü olması şeklinde tanımlanabilir.¹⁴ Sıradan konuşmalarda, konuşmacı genellikle söylediğinden başka bir şeyi veya daha fazlasını kasteder.

¹⁰ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 135-136.

¹¹ Searle, *Söz Edimleri*, 94.

¹² Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 136-137.

¹³ Özen Yaylagül, *Göstergebilim ve Dilbilim* (Ankara: Hece Yayınları, 2015), 348.

¹⁴ Paul Grice, *Studies in the Way of Words* (London: Harvard University Press, 1995), 28.

Konuşmacının söyleminin yapısından farklı olan kasıtları konuşmacı ve muhatabın içinde buldukları bağlamla sezdirimsel olarak anlaşılır.¹⁵

2. Arap Dilinde Söz Edimleri ve Emretme Edimsözü İfade Eden Yapılar

2.1. Arap Dilinde Söz Edimleri

Söz edimleri kuramı, kişinin bir şey söylerken veya söyleyerek yaptığı kesinleyici, yöneltici, dışavurucu, yükleyici ve hüküm belirtici sınıflarına giren çeşitli edimsözler üzerine temellenmiştir. Bu bağlamda Arap dilinde söz edimleri, erken dönem Arap dil bilginleri ve İslam hukukçuları tarafından günümüzdeki formatıyla birebir örtüşmese de fark edilmiş bir konudur. Yapısı bildirim ifade etmesine rağmen edimsel anlamda kullanılan “اشتريتُ، اشتريتُ satım, اشتريتُ evlendirdim ve طَلَّقْتُ boşadım” gibi akit sözleri başta olmak üzere, bazı sözlerin dış dünyada değişikliklere sebep olduğunu özellikle İslam hukukçuları fark etmişler ve eserlerinde açıklamışlardır.¹⁶ Günümüz Arap dilcileri söz edimleri kuramını doğruluk yanlışlık ihtimali taşımayan inşai cümle yapıları içerisinde de ele almaktadırlar.

Arap dilinde kelimelerin birincil/aslı ve ikincil/tebeî anlamları bulunmaktadır. Birincil anlam, kelimenin ilk akla gelen anlamıdır. Diğer bir ifade ile kullanıcıların veya bağlamın değişmesiyle değişmeyen anlamdır. İkincil anlam ise kullanıcıların gayeleri doğrultusunda karine ve bağlamla ortaya çıkan ve klasik dönemde özellikle belagat âlimlerinin ilgilendiği anlamlardır.¹⁷ Kelimelerin bu tür anlamları olduğu gibi ifadelerin ve üslupların da ilk anlamı ve ikincil anlamı bulunmaktadır. Arap dili âlimleri üslupların veya cümlelerin gönderimlerini ele aldıkları kısımlarda sözün ilk anlamıyla birlikte belli karinelere dolaylı ilk anlamının dışındaki gönderimlere/anlamlara da değinmişlerdir. Örneğin soru cümlelerinin soru sormanın dışında sözün bağlamına uygun olarak konuşmacı tarafından kullanıldığı anlamları erken dönem dilcileri ve belagat âlimleri eserlerinde bildirmişlerdir. Bu örneğe haberî/bildirim cümleleri ve emir cümleleri dahil edilebileceği gibi morfolojik olarak edatlar, isimler, mastarlar, isim fiiller ve fiiller de eklenebilir.¹⁸

Arap dilinde ilk anlamın dışında farklı anlamlara gönderimde bulunma ile oluşan söylemlerin ikincil anlamı günümüz edimbilim alanında dolaylı söz edimleri sınıfında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışmada Arap dilinde emretme edimsözünün yapısal olarak emir anlamı taşımayan bazı edat, kelime ve cümleler tarafından nasıl yerine getirildiği incelenecektir. Bu anlamların belirlenmesi Arap dilbiliminde karine ve bağlam gibi edimbilimsel faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir. Klasik anlamda daha çok belagat ilminin ilgilendiği dilin kullanımıyla oluşan bu anlamlar modern dilbilim kapsamında edimbilim alanında incelenmektedir.

2.2. Arap Dilinde Emir

Emr kelimesi، أمر kökünden mastardır ve nehyin/yasaklamanın zıddıdır. Birine bir şey yaptırmak istendiğinde emir kipi veya emir anlamındaki kelimeler kullanılmaktadır.¹⁹ Örneğin؛ وَأْمُرْ أَهْلَكَ

¹⁵ Daniel Vanderveken, “Universal Grammar and Speech Act Theory”, *Essays In Speech Act Theory*, ed. Daniel Vanderveken - Susumo Kubo (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1984), 51-59.

¹⁶ Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Cürçânî, *el-İşârât ve't-Tenbîhât fî 'İlmi'l-Belâga*, nşr. Abdulkâdir Hüseyin (Kahire: Mektebetu'l-Âdâb, 1998), 85-86.

¹⁷ Musa Şahin Lâşin, *el-Leâli'l-Hassân Fi 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Mısır: Dâru's-Şurûk, 2002), 274.

¹⁸ Detaylı bilgi için bkz. Celâluddin Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Sadettin b. Ömer Hatîp el-Kazvîni, *el-İdâh fî 'Ulûmi'l-Belâga*, nşr. İbrahim Şemseddin (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 27-32, 108-117; Yusuf Akyüz, *Arap Dilinde Edimbilim* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 148-162; Mes'ûd Sahrâvî, *et-Tedâvuliyye 'Inde'l-Ulemâ'i'l-Arab -Dirâse Tedâvuliyye li Zâhirati'l-Ef'âli'l-Kelâmiyye fi't-Turâsi'l-Lisâniyyi'l-Arabi-* (Beirut: Dâru't-Talî'a, 2005).

¹⁹ el-Halîl b. Ahmed *el-Ferâhidî, Kitâbu'l-'Ayn*, thk. 'Abdulhamîd Hindâvî (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/85; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn - Muhammed 'Alî en-Neccâr (Kahire: el-Mu'essesetu'l-Misriyyeti'l-'Amme li't-Te'lîf ve'l-Enbâ' ve'n-Neşr - ed-Dâru'l-Misriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, 1964), 15/289.

﴿بِالصَّلَاةِ﴾ “Ailene namazı emret.”²⁰ Emir, iletişim anında hazır bulunan muhataba yapıyorsa emri hâzır, iletişim esnasında hazır bulunmayan üçüncü kişiye yapıyorsa emr-i gâib olarak sarf ilminde isimlendirilmiştir.²¹ İnşa cümle türlerinden olan emir, morfolojik olarak muzari fiilin başına emir lamı getirilerek veya her babın kendine mahsus emir kipleri kullanılarak elde edilmektedir. Bununla beraber yapısı emir olan her kelime emretme edimsözünü yerine getirmemektedir. Ayrıca emretme edimini yerine getiren farklı kelime ve cümle türleri de bulunmaktadır.²² Arap dilinde emir kipinin dışında isim fiiller, emir fiilin yerinde kullanılan mastarlar ve lafzi haber olup anlamı emir olan kelimeler de emretme edimini yerine getirmektedir.²³ Bunlara ilaveten soru cümleleri, fiili hazfedilmiş mansup isimler, teşvik edatı alan muzari fiiller ve bazen hal cümlelerinin de emir anlamında kullanıldığı makale içerisinde işlenmiştir. Herhangi bir sözün hangi edimi yerine getirdiği, konuşmacı, konuşmacının konumu ve amacı, muhatap, muhatabın durumu ve bağlam gibi edimbilimsel faktörlerle belirlenmektedir.

Emretme edimi, emretme yetkisi olan bir kişi, emre muhatap olan diğer bir kişi, emretmeyi gerektirecek bir konu, emir söylemi, emre itaat edene mükâfat emre karşı gelene cezayı içermektedir. Emir memurun emredilen şeyi yapmasını gerekli kılan sözdür. Memur olan kişinin emredilen şeyi yerine getirmesi, emredilen konuyu bilmesine bağlıdır. Emirden sonra yapılan eylemin emre uygun olması gerekir. Bir yerde bir emretme edimi varsa ödül ve cezanın da varlığı kaçınılmazdır. Üst bir otoritenin yapılması gereken bir emrine imtisal edene ödül emri terk edene veya karşı gelene de cezanın varlığı bulunmaktadır. Emretme edimi, emretme yetkisi bulunan bir kişinin emretme sözünü söylemeyi istemesi, söylediği söz ile emretmeyi amaçlaması ve emrine uyulmasını istemesi gerekir. Zira emir kipindeki bir söylem bir otorite sahibinden gelmediğinde tavsiye, rica, dua gibi farklı edimler devreye girer.²⁴

2.3. Arap Dilinde Emretme Edimsözü Yapıları

Arap dilinde teşvik edatlarıyla kullanılan muzari fiil, isim fiiller, emir fiilin yerine kullanılan mastarlar, bildirim cümleleri, soru cümleleri, fiili hazfedilmiş mansup isimler, hal cümlesi, geleneksel sezdirime dayalı emir anlamı taşıyan kelimeler ve emir kipi belli karinelerin sağlanması koşuluyla emretme edimsözünü gerçekleştirmek için kullanılan ifade türleridir. Bunlar aşağıda detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.3.1. Teşvik Edatlarıyla Kullanılan Muzari Fiiller

Teşvik edatları، وألا، ولوما، وهلا، harflerinden oluşmaktadır.²⁵ Bu harfler mazi fiille kullanıldığında kınama, muzari fiille kullanıldığında fiilin gönderimde bulunduğu eylemin yapılmasında teşvik ve emir anlamını barındırmaktadır.²⁶ Örneğin; “Verdikleri sözü bozan ve Peygamberi yurdundan sürgün etmeye azmeden bir kavimle savaşmayacak mısınız!”²⁷ ayeti kerimesinde geçen أَلَّا tahziz/teşvik harflerinden olup sonrasında fiili muzari ile geldiğinden

²⁰ Taha 20/132.

²¹ Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid Muberrid, *el-Muktadab*, nşr. Muhammed 'Abdulhâlik 'Azîme (Kah're: el-Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1994), 2/43-44.

²² Hatîp el-Kazvîni, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 116.

²³ Mustafa Galâyîni, *Câmi'ü'd-Durûsi'l-'Arabîyye*, nşr. Abdül Mün'im Hafâce (Beirut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1994), 2/179.

²⁴ Muhammed Ali et-Tehânevî, *Mevsû'atu Keşşâfi İstîlâhâti'l-Fünûn ve'l-'Ulûm*, nşr. Rafîk el-'Acem (Beirut: Mektebet-u Lübnân Nâşirûn, 1996), 1/365-366.

²⁵ Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemaşerî, *el-Mufassal Fi San'ati'l-İ'râb*, thk. Ali bû Mulhem (Beirut: Mektebetü'l-Hilâl, 1993), 431; Nurullah Oruç, *Hurûfu'l-Me'ânî ve Anlam Değeri -Tâhâ Süresi Özelinde-* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2023), 103-104.

²⁶ Cemâluddîn b. Osman b. Ömer b. Ebû Bekr el-Misrî İbn Hâcib, *Kitâbu'l-Emâlî İbni'l-Hâcib*, thk. Fahr Salih Süleyman Kadâre (Beirut: Dârü'l-Cil, 1989), 1/308; Yakup Kızılkaya, *Arapçada Şart Üslubu Yapısal ve Anlamsal Analiz* (Ankara: İlâhiyât, 2020), 120.

²⁷ Tevbe 9/13.

Emir isim fiiller örneğin; مَكَانَكَ yerinde kal, سَـصْهْ sus, مَهْ yeter, رُوَيْدْ mühlet ver, أَمِينْ kabul et, بَلَّهْ bırak.³⁶

İsim fiiller menkul, mürtecel ve ma'dül olarak üç kısma ayrılmaktadır.

Menkul isim fiiller, ya عَلَيْكَ نَفْسَكَ (sen kendine dikkat et.), اِلَيْكَ عَنِي (benden uzak dur.) örneklerindeki gibi car mecrûrdan; veya اَمَامَكَ (ilerle.), وَرَاءَكَ (geri kal.), اَلْأَمَامَ (al.), مَكَانَكَ (örneklerindeki gibi zarftan; ya da رُوَيْدَ زَيْدًا (Zeyd'e mühlet ver.) (Zeydi bırak.) örneklerinde olduğu gibi mastardan elde edilen kelimelerdir.³⁷ Bu kelimeler az kelimelerle fiillerin anlamlarını en hızlı bir şekilde yerine getirmek için başvurulan zarflardır. Zira bu kelimeler konuşma esnasında bazen saliselerin dahi önemli olduğu durumlarda kullanılarak amaçlanan anlamın hızlı bir şekilde muhataba ulaşmasını sağlamaktadır. Örneğin muhatabının tehlikeye çok yaklaştığını gördüğünde اُنْبِثْ مَكَانَكَ söylemindeki fiili terk edip مَكَانَكَ kelimesiyle yerine kal uyarısını yapmak gibi. Bazen de bu kelimeler fiilin açık söylenmeye ihtiyaç olmadığı durumlarda kullanılır. Bu ise dilin kullanımı sırasında maksadı ifade edebilecek mümkün olan en kolay ve en kısa yolun tercih edilmesi olarak tanımlanan dil ekonomisi düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu kelimeler, iletişim esnasında konuşmacı ve muhatabı çevreleyen durumlar dikkate alınarak kullanılmakta olup üçüncü şahıslar için kullanımı bulunmamaktadır.³⁸

Mürtecel olan isim fiiller herhangi bir kelimedenden üretilmeden ilk baştan itibaren isim fiil olarak konulan kelimelerdir. Örneğin; اِسْتَجِبْ (kabul et.), اَمِينْ (uzaklaş).³⁹

Ma'dül olan isim fiiller, sülasi fiillerin فَعَالْ vezninde çekimlenen emir manasında kelimelerdir. Bu vezin emredilen şeyin hemen gerçekleşmesi için kullanılır. Örneğin “in” manasında اِنزِلْ kelimesi yerine نَزَالْ, “bırak” anlamında اَنْزَلْ kelimesine bedel تَرَكَ, “sakın” manasında اِحْذَرْ kelimesi yerine اِحْذَرْ kelimesi kullanılmaktadır.⁴⁰ Gel anlamındaki تَعَالْ kelimesi emir fiil gibi çekimlenebildiği için İbn-i Hişam onu isim fiillerden kabul etmemiştir.⁴¹

Konuşmacı isim fiilleri kullanarak emretme edimsözünü gerçekleştirebilmektedir. Diğer bir söylemle konuşmacı bir şey söyleyerek emretme işlemi yapabilmektedir. İsim fiillerin icra ettiği edimsözlerin belirlenmesi cümlenin zahirinde gözükmeyen edimbilimsel yönlerin tespitiyle mümkündür. Örneğin emretme edimsözü konuşmacının emretme konumunda olmasını, emredilecek bir şeyi, emri gerektiren bağlamı ve emredilecek muhatabı gerekli kılmaktadır.

Konuyla ilgili olarak Yûnus sûresi 28. ayet incelenebilir:

Şöyle ki: ﴿ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَائِكُمْ فَرَلَيْنَا بَيْنَهُمْ﴾ “Sonra -bize- ortak koşanlara, “Siz ve ortak koştuklarınız yerlerinizde durup bekleyin!” diyeceğiz. Ve böylece onların aralarını ayırmış oluruz.”⁴² Araplar birini tehdit etmek istediklerinde ona yerinde kalması gerektiğini مَكَانَكَ kelimesiyle söylerlerdi. Ayette اِنْتَبِثُوا مَكَانَكُمْ “yerinizde sabit kalın bekleyin” cümlesine bedel daha veciz ve tehdit içeren مَكَانَكُمْ “yerinizde kalın” kelimesiyle⁴³ emretme yetkisi olan Allah, kıyamet gününde yarattığı insanlardan ona ortak koşanlara hitaben yerlerinizde durup bekleyin

³⁶ İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl*, 3/302-305; Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâi el-Ceyyânî İbn Mâlik et-Tâi, *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*, thk. 'Abdulmun'im el-Ahmed Herîdî (Mekke: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1982), 1/219.

³⁷ Sîbeveyh, *el-Kitâb Kitâb-u Sîbeveyh*, 1/249; Abdullah b. Ahmed el-Fâkihî, *Şerhu Kitâbi'l-Hudûd fi'n-Nahv*, thk. Ramazan Ahmed ed-Demîrî (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1993), 182; el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 286-287.

³⁸ el-Mahzûmî, *Fi'n-Nahv'l-'Arabi Nakd ve Tevcîh*, 204.

³⁹ el-Fâkihî, *Şerhu Kitâbi'l-Hudûd fi'n-Nahv*, 181, 182.

⁴⁰ el-Mahzûmî, *Fi'n-Nahv'l-'Arabi Nakd ve Tevcîh*, 206.

⁴¹ İbn Hişam, *Şerh-u Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, 45.

⁴² Yunus 10/28.

⁴³ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, thk. Abdulcelil Abduh Şelebî (Beyrut: 'Alemlü'l-Kütüb, 1988), 3/19.

olan bir emretme edimsözü gerçekleştirmiştir. *فَرَيْتُنَا بَيْنَهُمْ* “Ve böylece onların aralarını ayırması oluruz” ifadesiyle müşriklerin ve taptıklarının emre uydukları ve dolayısıyla etkisözün gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Zira devam eden ayetlerle müşriklerin ve onların taptıklarının bu emrin etkisiyle yerlerinde kaldıkları ve taptıklarıyla yüzleştikleri ifade edilmektedir. Bu karşılıklı konuşma ile aralarında bir bağ kalmadığını ve böylece onları birbirlerinden ayırdığını ifade etmektedir.⁴⁴

İsim fiillerle konuşmacının emretme edimsözünü yaptığına bir diğer örnek Ahzab süresinde geçmektedir. Şöyle ki; *﴿قُلْ هَلْ مِنْكُمْ شُهَدَاءُ﴾* “Deki şahitlerinizi getirin” ayetinde geçen *هَلْ* kelimesi ile *انتوا* getirin, yaklaştırın anlamında⁴⁵ bir emretme edimsözü taciz anlamında kullanılmıştır.

Arapların başka bir anlam için kullanımı uygun olmayan yalnızca belli anlamlar için kullandıkları isim fiiller gibi kelimeleri vardır.⁴⁶ Özellikle geleneksel Arap toplumunda Araplara mahsus dil-toplum ilişkisinin getirdiği belli dilsel dinamikler bulunmaktadır. Bu dinamikler sayesinde Arap dilinde dilsel ekonomi denilebilecek az sözle çok şey anlatmak gibi özellikler yaygın bir kullanım ağına sahip olmuştur. İsim fiiller de bu bağlamda önemli bir yeri doldurmaktadır. Bu yüzden Arap dilinde isim fiiller her hangi bir edimsözü icra ettiklerinde güçlerini dilin sosyal hayattaki kullanımından almaktadırlar. Toplum hayatında hâkim olan dilsel kullanımların anlamları ve anlam incelikleri iletişim tarafları açısından kapalı olursa isim fiiller gibi sözcelemeler kullanım amaçlarına ulaşamazlar. Dolayısıyla bu gibi ifadelerin kullanımıyla iletişimden beklenen hedefin gerçekleşmesi, önvarsayımın tahakkuk etmesine yani muhatabın o kelimenin veya cümlenin gönderimde bulunduğu anlamı bilmesine ve konuşmacının da bu bilme durumunu hesaba katarak söylemini oluşturmasına bağlıdır.⁴⁷ Öyle ise bir söylemin yorumlanması ve amaçlanan anlamın tespiti sadece kelimelerin sözlüksel anlamlarını bilmekle mümkün değildir.

2.3.3. Master

Master, fiillerin kendisinden türediği isimdir.⁴⁸ Arap dilinde masterlar bazen fiillerinin yerinde emretme, yasaklama, dua etme, soru sorma vs. anlamlarda kullanılmaktadır.⁴⁹ Burada konuyla ilgili olarak masterların, fiillerinin emirlerinin yerine kullanılmasına ilişkin açıklama ve örnekler verilecektir. Konuşmacı, fiilin emri anlamında master kullanarak -edimbilimsel söylemle-emretme edimsözünü gerçekleştirebilir. Örneğin; *“صَبِرًا عَلَى الْأَذَى فِي الْمَجْدِ”* “Şerefi kazanmada çekilen ezaya sabret.” cümlesinde *“صَبِرًا”* kelimesi master olarak kullanılmış olmasına karşın uyulması istenen bir emri ifade etmektedir.

Konuşmacının master kullanarak emretme edimsözünü ifa ettiğine dair Kur’an-ı Kerimde geçen şu ayet örnek verilebilir. *﴿فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبِ الرِّقَابِ﴾* “Savaşta kafirlerle karşılaştığınız zaman hemen boyunlarını vurun.”⁵⁰ Ayette görüldüğü üzere kelime vurmak anlamındaki *“ضَرْبٌ”* formunda master olarak gelmiş olmasına rağmen vurun anlamındaki *“اضْرِبُوا”* nun yerinde kullanılmıştır.⁵¹ Masterın emir anlamını ifade edebilmesi hatta emir anlamını tekid etmesi için fiil

⁴⁴ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an Hakâ’iki’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl fi Vucûhi’t-Te’vîl*, 3/133.

⁴⁵ ez-Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İrâbuhu*, 2/303.

⁴⁶ Ebu’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya İbn Fâris, *es-Sâhibi fi Fikhi’l-Luğa ve Süneni’l-‘Arabi fi Kelâmihâ*, nşr. Ahmed Hasan Besic (Beirut: Dâru’l-Kütübîl-‘İlmiyye, 1998), 204.

⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. Yusuf Akyüz, “Arap Dilinde Muktezây-ı Hâl ve Önvarsayım İlişkisi”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 1/59 (30 Haziran 2023), 98-109.

⁴⁸ Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, thk. Muhammed Sıddık el-Minsâvî (Kahire: Dâru’l-Fazîle, 2004), 181.

⁴⁹ Galâyîni, *Câmi’u’d-Durûsi’l-‘Arabiyye*, 3/38-40.

⁵⁰ Muhammed 47/4.

⁵¹ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me’âni’l-Kur’ân* (Beirut: ‘Âlemu’l-Kütüb, 1983), 1/3.

hazfedilmiş ve mastar onun yerine mansub olarak getirilmiştir.⁵² Bu ayette müslümanların kâfirlerle savaşa tutuştuklarında nasıl davranacaklarına dair ilahi bir terbiye, erk belirtici bir emretme edimsözü ile vurgulanmıştır.

2.3.4. Haber/Bildirim Cümlesi

Haber cümlesi diğer deyişle bildirim cümlesi Arap dilinde kelamın formlarındandır. Bildirim cümleleri söyleyeninin doğrulanabildiği veya yalanlanabildiği cümleler olup muhataba geçmişte, şimdiki zamanda veya gelecekteki herhangi bir şeyi haber vermeyi içermektedir. Bildirim cümleleri eğer vakıda herhangi bir şeyi bildirmiyorsa edimsel anlam taşımaktadır. Bu cümleler bildirim dışında yasaklama, kınama, temenni, inkâr ve olumsuzlama gibi farklı anlamlar için de kullanılabilir. Bu anlamlara modern dilbilimde edimsöz denilmektedir. Bildirim cümleleri aynı zamanda emretme anlamında da kullanılmaktadır.⁵³ Bu anlamlar, sözün bağlamı dikkate alınarak tespit edilebilmektedir.⁵⁴ Söylem yapısı itibarıyla bildirim cümlesi olmasına rağmen emretme edimsözü ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bazı ayetlerde bu durum dikkat çekmektedir. Örneğin; ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّىَ الرِّضَاعَةَ﴾ “Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler.”⁵⁵ Ayetinde “يُرْضِعْنَ” kelimesi “emzirirler” anlamında fiili muzari olarak haberdır. Ancak ayet herhangi bir durumu haber vermemektedir. Zira ayetin nazil olduğu dönemde böyle bir uygulama henüz yoktur. Dolayısıyla bu bildirim cümlesi edimsel cümle olarak emir manasındadır.⁵⁶ Ayette “يُرْضِعْنَ” kelimesindeki emir manası “كاملين” kelimesiyle tekit edilmiştir.⁵⁷ Ayette herhangi bir bildirme söz konusu olmadığından ve emzirmenin emzirmeyi tamamlamak isteme şartına bağlanmasından dolayı “يُرْضِعْنَ” kelimesi “emzirsinler” şeklinde tefsir edilmiştir.⁵⁸ Görüldüğü üzere bu ayette muzari fiil kullanılmış olup hem erk belirticilerden/yöneltilicilerden bir emretme edimsözü hem de tam bir emzirme süresinin iki tam yıl olacağına dair hüküm belirtici bir edimsöz bulunmaktadır.

Diğer bir örnek de ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّىَ الرِّضَاعَةَ﴾ Allah'a ve onun resulüne inanıp, mallarınızla ve canlarınızla Allah uğrunda cihat edersiniz.”⁵⁹ ayeti, bir önceki ayetin cevabı olarak gelmiş ve ayette تُؤْمِنُونَ ve تُجَاهِدُونَ kelimeleri bildirim özelliğine sahipken ayetin bağlamından dolayı anlamı “Allah'a ve resulüne iman edin ve onun yolunda cihad edin ki sizi bağışlasın” şeklinde bir emri ifade etmektedir.⁶⁰ İlgili ayetin İbn Mes'ûd kıraatinde آمِنُوا وَجَاهِدُوا olarak geçmesi de emir anlamının varlığına delildir.⁶¹ Görüldüğü üzere fiil muzari formunda gelen bildirim cümlesi edimsel bir anlam taşıyarak bir emretme edimsözünü ifa etmiştir.

⁵² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vil*, 5/516; Halil b. Ahmed el-Ferahidi, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*, thk. Fahreddin Kabâve (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1985), 59.

⁵³ İbn Fâris, *es-Sâhibi fi Fikhi'l-Luğa ve Süneni'l-Arabî fi Kelâmihâ*, 133.

⁵⁴ Abdulazîz 'Atîk, *'İlmu'l-Me'ânî* (Beirut: Dâru'n-Nehdati'l-Arabîyye, 2009), 67.

⁵⁵ el-Bakara 2/233.

⁵⁶ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil el-Murâdî el-Misrî en-Nehâs, *Me'âni'l-Kur'ân'il-Kerim*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî (Mekke: Merkezû İhyâ-i't-Turâsi'l-İslâmî, 1988), 1/214; Ebu Bekr el-Cessas Ahmed b. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkâmû'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî (Beirut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-Arabî, 1992), 1/385.

⁵⁷ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vil*, 1/455.

⁵⁸ el-Cessas, *Ahkâmû'l-Kur'ân*, 2/104.

⁵⁹ Saff 61/11.

⁶⁰ ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İrâbuhu*, 1/142; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed Vâhidî, *el-Vasîf fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdülmecîd - Ali Muhammed Muavviz (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 4/293.

⁶¹ Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa eş-Şâtîbî, *el-Mekâsîdu's-Sâfiye fi Şerhi'l-Hilâfeti'l-Kâfiye* (Şerhu Elfiyeti İbn Mâlik), nşr. Mecmû'at'ul-Muhakkikîn (Mekke: Me'hadu'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve İhyau't-Turâsi'l-İslâmî, 2007), 6/81.

2.3.5. Soru Cümlesi

Arapça'da soru cümleleri bazen farklı anlamları/edimsözleri karşılamak için kullanılır.⁶² Meâni ilminde bu gibi edimsözler için asıl anlamın dışındaki kullanımlar denilmektedir. Bu gibi yapılarda edimsözü öncelikle konuşmacı belirlemektedir. Yorumlayan açısından belirleyici unsur ise konuşmacı ve muhatap arasındaki iletişim gayesinin bilinmesi ve bağlamdır. Dolayısıyla doğrudan emir cümlesi olmayan sözcelemelerde edimsözün belirlenmesi edimbilimsel yönlerin bilinmesine gereksinim duymaktadır. Diğer bir ifade ile edimsözlerin belirlenmesi, konuşmacı, konuşmacının amacı, muhatap, muhatapın hali ve bağlam gibi etmenlere dayanmaktadır. Bu bağlamda yapısı soru cümlesi olup anlamı/edimsözü emir olan sözcelemeler⁶³ Kur'an-ı Kerimde çokça bulunmaktadır. Örneğin, ﴿فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾ “Artık (içkiye ve kumara) bir son veriyor musunuz!”⁶⁴ ayetinin anlamı bağlam dikkate alındığında “artık bir son verin!” şeklinde olacaktır.⁶⁵ Zira ayette şeytanın içki ve kumarla insanların aralarına düşmanlık ve kin soktuğu ve onları Allah'ı zikirden ve namazdan alıkoyduğundan bahsedildikten sonra “Artık bir son veriyor musunuz” ifadesi gelmektedir. Bu ayetten önce içkiyle ilgili indirilen ayetlerde onun sakıncalı yönlerinden bahsedilmiş olmasına rağmen hala içkide devam edenler vardı. Bu ayette de içki ve kumarın sakıncalı yönlerinden bahsettikten sonra soru üslubuyla emir manasını kastetmesi, muhatapların anlayışının kıt olduğu ve içki ve kumardaki ısrarlarının kınandığını göstermektedir.⁶⁶ Ayette soru üslubu kullanılarak erk belircilerden/yöneltilerden bir emretme edimsözü vardır. Zemaşeri'nin açıklamasına istinaden ayette soru üslubu kullanılarak emretme edimsözünün gücünün artırıldığı söylenebilir. Edimsöz, kusursuz bir şekilde tamamlandığı için Hz. Ömer ve diğer sahabeler hemen ayetin emrine uyarak “انتھينا يا رب” “bıraktık ey rabbimiz” şeklinde karşılık vermişler ve artık içki içmeyi bırakmışlardır.⁶⁷ Ayrıca “Artık bir son veriyor musunuz!” ifadesinde hüküm belirtici bir edimsöz bulunmaktadır. Zira bu ayetle içki haram kılınmıştır.

Soru cümlesi kullanılarak emretme edimsözünün gerçekleştirildiği bazı ayetler ise şöyledir: ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ “Muhakkak Biz, Kur'an'ı öğüt/ibret alınsın diye kolaylaştırdık. Öğüt alıp düşünen var mı?”⁶⁸ ayetinde ﴿فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ kısmı soru cümlesi olmasına rağmen ibret alanların var olup olmadığını merak edip sormuyor. Bilakis bağlamın muktezası olarak “ibret alın ders çıkarın” anlamında bir emretme edimsözünü yerine getirmektedir. Başka bir örnek vermek gerekirse, ﴿وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ﴾ “... Ehli kitaba -yahudi ve hıristiyanlara ve ümmilere -müşrik araplara- de ki: Siz de teslim/Müslüman oldunuz mu?”⁶⁹ ayetinde ﴿أَسْلَمْتُمْ﴾ “teslim/müslüman oldunuz mu?” anlamında soru cümlesi iken emir anlamına gelen ﴿أَسْلِمُوا﴾ teslim/müslüman olun⁷⁰ anlamında bir emretme edimsözünü ifade etmektedir.

2.3.6. Fiili Hazfedilmiş Mansub İsimler

Arapların konuşmalarında bağlamın bir gereği olarak iki isim mansup konumunda peş peşe geldiğinde veya ikinci isim matuf olduğunda fiilin zikrine gerek duymayıp fiili hazfetmeleri

⁶² Ebû Muhammed Bedruddin Hasan b. Abdullah b. Ali el-Murâdî İbn Ümmü Kâsım, *el-Cena'd-Dânî fi Hurûfi'l-Me'ânî*, thk. Fahreddîn Kabâve - Muhammed Nedim Fâdil (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 346.

⁶³ Ali Pala, “Soru Cümlelerinin Emre Delâleti”, *Nûsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 7 (2005), 67-84.

⁶⁴ Mâide 5/91.

⁶⁵ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi' u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki (Kahire: Dâru Hecl, 2001), 8/656-657.

⁶⁶ ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, 1/539.

⁶⁷ Taberî, *Câmi' u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 8/658-662

⁶⁸ Kamer 54/22.

⁶⁹ Âli 'İmrân 3/20.

⁷⁰ ez-Zeccâc, *Me'ânî'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, 1/390.

yaygın görülen bir durum olup fiilin hazfi gerekli görülmüştür. Bu durumda iki isimden birincisi hazfedilen fiilin yerine ikame edilmektedir. Bu kullanım daha çok iğra ve tahzir üslubunda görülmektedir. Örneğin; أَهْلَكَ وَاللَّيْلِ (Gece olmadan ailene yetiş!) ifadesi uyarma içerikli emir anlamında kullanılmıştır. Araplar mansup isim tek olursa kullanım esnasında fiilin hazfini caiz görmüşlerdir. Örneğin; رَأْسَكَ (başını koru!), الجِدَارِ (duvara dikkat et!) bu gibi cümlelerde genellikle teşvik veya uyarı fiilleri takdir edilmektedir. Konuşmacı muhatabının içinde bulunduğu koşullardan ve o anda yapmakta olduğu eylemden dolayı fiille zaman kaybetmeden direk meful olan kelimeyi söylemektedir⁷¹ Diğer bir görüşe göre lâm-u ta'rifli mastarlar emir fiilin yerine geçebilirler. Örneğin; الحَذَرَ الحَذَرَ (ihtiyatı elden bırakma, ihtiyatı elden bırakma!)⁷² cümlesinde lâm-u ta'rifli olan mastar الزَّمُ fiilinin anlamını barındırmaktadır.

Konuyla ilgili ayetler şöyledir: ﴿فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا﴾ “Allah’ın peygamberi onlara Allah’ın devesine ve onun su içme hakkına riayet edin. dedi.”⁷³ Ayetinde نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا Allah’ın devesi ve onun su içme hakkı olan iki isim mansup olarak gelmiş ve ذَرُوا bırakın,⁷⁴ احذروا sakının,⁷⁵ gibi emir bildiren fiillerin anlamına gönderimde bulunmaktadır. Kur’an’da bu ve benzeri eksilteli cümleler muhatabın bilgisinden dolayı fazlaca bulunmaktadır. Eksilti yapılmadan da ifa edilmesi mümkünken hazfedilerek amaçlanan anlamın ifade edilmesi daha belîğ ve özlüdür.⁷⁶ Önvarsayım tahakkuk ettiği için fiil hazfedilerek bir emretme edimsözü yapılmıştır. Ayetin devamı emretme edimsözünün etkisözü hakkında açık bir şekilde bilgi vermektedir. Şöyle ki; ﴿فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَذَمَّتْ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّاهَا﴾ “Ancak onlar, o peygamberi yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, bu günahlarından dolayı onları helâk edip yerle bir etti.”⁷⁷ Devam eden ayetlerde emretme edimsözüne karşı Semud kavminin Salih peygamberi yalanlayıp deveyi kestikleri ifade edilerek etkisözün gerçekleşmediği gözükmemektedir. Emretme edimsözü karşılık bulmayınca kavmin helak edilmesi de ayette geçen نَاقَةَ اللَّهِ kelimesinin delaletinin emir olduğunu tekid etmektedir. Diğer bir ayet, ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ﴾ “Allah’ın boyasına (dini) tabi olun.”⁷⁸ Ayetinde ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ﴾ ifadesi mahzup olarak takdir edilen والزموه (Allah’ın dinine tabi olun ve ondan ayrılmayın) emir fiile meful olarak mansup olmuştur.⁷⁹ Bu ayette muhatabın bilmesine havale edilerek takdir edilen الزمو صِبْغَةَ اللَّهِ (Allah’ın boyasına (dinine) sarılın.) emir fiil hazfedilmiştir.⁸⁰ Yapılan açıklamalara dayanarak ayette emretme edimsözü önvarsayım tahakkuk ettiği için sezdirimsel olarak ifade edilmektedir.

2.3.7. Hal Cümlesi

Bazı kaynaklarda mansup ism-i fail hal konumunda olduğu bazı durumlarda emir anlamını barındırdığı ifade edilmiştir. Konuya örnek olarak ﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ﴾ “O’na yönelerek (yönelin) O’na karşı gelmekten sakınınız”⁸¹ ayetindeki ﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ (O’na yönelerek) ibaresini ﴿أَنِيبُوا إِلَيْهِ﴾ (O’na yönelin)

⁷¹ Sibeveyh, *el-Kitâb Kitâb-u Sibeveyh*, 1/253; Muvaffaku'd-Dîn Ebi'l-Beka Ya'îş b. Ali İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufasssal*, thk. Emil Bedî' Yâkub (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 1/398.

⁷² Ebu'l-Hasen Muhammed b. Abdullah el-Verrâk, *İlelu'n-Nahv*, thk. Mahmud Câsim-Muhammed Derviş (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1999), 364.

⁷³ Şems 91/13.

⁷⁴ ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İrâbuhu*, 5/333.

⁷⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 24/449; el-Ferahidi, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*, 55.

⁷⁶ Ahmed b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Kurtubî İbn Medâ, *Kitâbü'r-Red 'ale'n-Nuhhât*, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ (Mısır: Dâru'l-İtisâm, 1979), 71-72.

⁷⁷ Şems 91/14.

⁷⁸ Bakara 2/138.

⁷⁹ Sibeveyh, *el-Kitâb Kitâb-u Sibeveyh*, 1/382; Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî el-Müsemmâ Bahru'l-Ulûm*, thk. Ali Muhammed Muavviz vd. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/162.

⁸⁰ el-Ferahidi, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*, 69.

⁸¹ Rûm 30/31.

şeklinde açıklanmıştır.⁸² Ayetteki *فَأَقِمْ وَجْهَكَ* (yüzünü çevir) emrine muhatap olan Hz. Peygamber ve onun ümmetine hal olarak mansup olmuştur.⁸³ Bu ayete benzer diğer bir ayette şudur: ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ “Dinde, yalnız O'nun rızâsı için samimi kişiler olarak O'na ibâdet edin.”⁸⁴ ayetindeki *مُخْلِصِينَ لَهُ* (O'nun rızâsı için samimi kişiler olarak) ifadesini *أَخْلِصُوا لَهُ الدِّينَ* (Dinde, yalnız O'nun rızâsı için samimi olun) veya *وَجَدُوهُ وَلَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا* (O'nu tekleyin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın) şeklinde emir anlamını vermişlerdir.⁸⁵ Ayetlerde görüldüğü üzere cümledeki görevi hal olan ifadeler emir olarak yorumlanmıştır. Bir ibadet veya herhangi bir iş yapılırken takınılması gereken hali mansup ism-i fail kipinde ifade etmiş ve böylece bir emretme edimsözünü dolaylı olarak yapmıştır.

2.3.8. Sezdirime Bağlı Kelimeler

Sezdirime bağlı kelimeler bölümünde uzlaşımaya dayalı sezdirim yoluyla emretme edimsözünü gerçekleştiren fiiller ele alınacaktır. Uzlaşımaya dayalı sezdirim veya geleneksel sezdirim kelimenin sözlükte veya örfte olan anlamına bağlı olarak oluşan sezdirimlerdir.⁸⁶ Arap dilinde *كَتَبَ وَقَضَى* gibi bazı kelimeler sözlük anlamları itibarıyla uzlaşımaya dayalı olarak emretme edimsözünü ifade etmektedir.⁸⁷ Örneğin; ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ...إِلَى آخِرِ الْآيَةِ﴾ “Orada onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe dişe ve yaralara karşılıklı ödeşme yazdık.”⁸⁸ Ayetinde *كَتَبْنَا* yazdık *أَمَرْنَا* emrettik anlamında olup⁸⁹ emretme edimsözünü yerine getirmiştir. Bu ayeti kerimedeki emretme edimsözünüyle aynı zamanda hüküm belirtici bir edimsöz olarak kısas hükmü de beyan edilmiş olmaktadır.

2.3.9. Emir Kipi

Arap dilinde emretme edimsözünün formlarından birisi de fiillerin emir kiplerinin emretme anlamında/ediminde kullanıldığı durumlardır. Zira Arap dilinde emir kipleri dua, kınama, tehdit etme, serbest bırakma, şaşırma, temenni, hasret çekme, teslim etme, devretme ve bildirme gibi farklı edimsözler için de kullanılmaktadır.⁹⁰

Emir kipinin farklı edimsözler için kullanılması konuşmacı ve muhatap arasındaki konum farkları ve sözün bağlamı gibi edimbilimsel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Yani muhtaç bir konuşmacı, yardım etme gücü ve yetkisi olan bir muhataba emir kipi kullanarak dua etme edimsözünü gerçekleştirebilir. Örneğin; ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ﴾ “Rabbim! Beni, annemi babamı bağışla...”⁹¹ ayetinde *اغْفِرْ* kelimesi emir kipinde olup yalvarma şeklindeki dua etme anlamındadır.⁹² Konuşmacı Allah'ın peygamberi Hz. Nuh a.s. muhatapı olan Allah'tan cc. kâfirlerin helak olduğu bir sırada kendisinin ve ebeveyninin bağışlanmasını istemektedir. Ayette bağışlanma anlamında

⁸² el-Ferahidi, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*, 59.

⁸³ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, nşr. Bâ Osman Salâh (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015), 21/157.

⁸⁴ A'râf 7/29.

⁸⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî, *Te'vilât-u Ehli's-Sünnet*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 8/274; Abdülkerim el-Hatîb, *Tefsîru'l-Kur'ân li'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Fikru'l-'Arabî, 1968), 11/516; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Vâhidî, *el-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1995), 1/391.

⁸⁶ Guangwu Feng, *A Theory of Conventional Implicature and Pragmatic Markers in Chinese* (United Kingdom: Emerald Group Publishing Limited, 2010), 26-27.

⁸⁷ el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, 9/212, 10/152, 12/14.

⁸⁸ Maide 5/45.

⁸⁹ Seleme b. Müslim el-'Avtebi es-Suhârâ, *Kitâbu'l-İbâne fi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, thk. Abdülkerim Halife vd. (Ammân: Vizaretu't-Turâsî'l-Kavmî ve's-Sekâfe, 1999), 4/106.

⁹⁰ İbn Fâris, *es-Sâhibî fi Fikhi'l-Luğa ve Süneni'l-'Arabi fi Kelâmihâ*, 138-140; Mustafa Irmak, *Haber ve İnşa Klasik Dilbiliminde Bildirim ve Talep İfadeleri* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2017), 143-178.

⁹¹ Nuh 71/28.

⁹² Hatîp el-Kazvîni, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 118.

kullanılan kelime emir kipinde gelmiş olmasına rağmen yalvarma, dua etme anlamında/ ediminde kullanılmıştır.

Emir kipinin emretme edimsözünü ifade ettiğine dair Kur'an-ı Kerimde çok sayıda ayet bulunmaktadır. Örneğin, ﴿وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا﴾ “Hani bir zaman Mûsâ kavmi için su istemişti de biz de ona: “Asânla taşa vur!” demiştik. Bunun üzerine ondan on iki pınar fışkırmıştı.” Ayette اضْرِبْ emir kipinde “vur” anlamında bir emretme edimsözü gerçekleştirilmiştir. Yani emir kipi emretme anlamında kullanılmıştır. Emretme edimsözünün etkisöz aşamasındaki tezahürü ise Hz. Musa'nın emre imtisal ederek taşa vurduğunu, ayetin ﴿وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا﴾ “Bunun üzerine ondan on iki pınar fışkırdı.” kısmı göstermektedir. Ayetin iç bağlamından muhatabın anlayacağı ön varsayıldığı için فَضْرَبَهُ “ve o da ona vurdu.” cümlesinin zikrine ihtiyaç kalmamıştır.⁹³ Zira suyun fışkırması, taşa vur emrinin yerine getirildiğine sezdirimsel olarak işaret etmektedir.

Sonuç

Bu çalışma ile erken dönemden beri Arap dili bilginlerinin dilsel ifadelerin farklı gönderimleriyle ilgilendikleri ortaya konmuştur. Söz edimleri kuramı, günümüzde modern dilbilim alanında keşfi henüz bir asrı geçmeyen ve J. L. Austin'in edimbilim alanına kazandırdığı bir kavramdır. Bu kuram, bir şey söylemenin aynı zamanda bir şey yapmak olduğu görüşüne dayanmaktadır. Söz edimleri kuramının bu anlam ve işlevi İslam medeniyetinin başından beri Arap dilcilerinin, İslam hukukçularının ve müfessirlerin dikkatlerinden kaçmadığı anlaşılmıştır. Bir ifadenin söylenmesiyle aynı zamanda bir şey yapıldığı, bazen bir sözün sorumluluk yüklediği, dış dünyada geçerli bir değişiklik yaptığı erken dönem Arap dili ve İslam Hukuku kaynaklarında fark edilmiştir. Belagat ilmindeki haber ve inşa teorisinin bildirim cümleleriyle edimsel cümleleri birbirinden ayırmak için geliştirildiği görülmüştür. Bunlara ilaveten edimbilimsel etkenlerden dolayı bazı kelimelerin ve cümlelerin temel anlamının dışında kullanıldığı anlamların birer söz edimi olabileceği tespit edilmiştir. Zira konuşmacının bir emir kipiyle yalvarma, kınama, çaresiz bırakma, meydan okuma, serbest bırakma gibi pek çok edimsözü yerine getirebileceği Arap dili kaynaklarında görülmektedir. Makale konusu bağlamında emretme edimsözünü ifade eden çeşitli yapıların olduğu ve bu yapıların ilahi kelamda değişik bağlamlarda kullanıldığı belirlenmiştir. Bu yapıların emretme anlamını/edimsözünü ifade etmesi için taşıması gereken özelliklerin erken dönem Arap dilbilim çalışmalarında açıklandığı görülmüştür. Modern dilbilimde edimbilimsel faktörler olarak isimlendirilen bu şartların klasik Arap dilbiliminde bağlam ve karine gibi kavramlar özelinde incelendiği anlaşılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda; teşvik edatlarıyla kullanılan muzari fiiller, isim fiiller, emir fiilin yerine kullanılan mastarlar, bildirim cümleleri, soru cümleleri, fiili hafzedilmiş mansup isimler, emir fiille kullanılan hal cümleleri, sözlük anlamında emretme anlamı taşıyan fiiller ve emretme anlamında kullanılan emir kiplerinin emretme edimsözünü icra ettiği ortaya konmuştur. Ayrıca Kur'an ayetlerini doğru yorumlayabilmek için kişinin Arap dilinin inceliklerine, kelimelerin gönderim türlerine ve edimbilimsel faktörlere gereksinim duyacağı aşikardır.

⁹³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 2/5.

Kaynakça

- Akçakoca, Yusuf. *Arap Dili Sözdiziminin Anlambilim Boyutu –Cümle Ögeleri, Kurgusu ve Anlam*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Akyüz, Yusuf. *Arap Dilinde Edimbilim*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Akyüz, Yusuf. "Arap Dilinde Muktezây-ı Hâl ve Önvarsayım İlişkisi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 1/59 (30 Haziran 2023), 98-109.
- 'Atîk, Abdulazîz. *'İlmu'l-Me'ânî*. Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 2009.
- Austin, John Langshaw. *Söylemek ve Yapmak*. çev. R. Levent Aysever. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Cessas, Ebu Bekr el-Cessas Ahmed b. Ali er-Razi. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru lhyâit-Turâsi'l-'Arabî, 1992.
- Chaib-draa, Brahim - Vanderveken, Daniel. "Agent Communication Language: Toward a Semantics Based on Success, Satisfaction, and Recursion". *Intelligent Agents V Agents Theories, Architectures, and Languages*. ed. Jörg P. Müller vd. Germany: Springer-Verlag, 1999.
- Cürcânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *el-İşârât ve't-Tenbîhât fi 'İlmi'l-Belâga*. nşr. Abdulkâdir Hüseyin. Kahire: Mektebetu'l-Âdâb, 1998.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *Mu'cemu't-Ta'rifât*. thk. Muhammed Sıddık el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fazîle, 2004.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Sarf-Nahiv Edatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 13. Basım, 2011.
- Durmuş, Zülfikar. "Kur'an-ı Kerim'de İbâha İfade Eden Emir Siygalarının Çeviri Problemi". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2010), 1-21.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-Luga*. thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn - Muhammed 'Alî en-Neccâr. 16 Cilt. Kahire: el-Mu'essesetu'l-Misriyyeti'l-'Amme li't-Te'lîf ve'l-Enbâ' ve'n-Neşr - ed-Dâru'l-Misriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, 1964.
- Ezherî, Hâlid b. Abdullah. *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûni's-Sûd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Fâkihî, Abdullah b. Ahmed. *Şerhu Kitâbi'l-Hudûd fi'n-Nahv*. thk. Ramazan Ahmed ed-Demîrî. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1993.
- Feng, Guangwu. *A Theory of Conventional Implicature and Pragmatic Markers in Chinese*. United Kingdom vd.: Emerald Group Publishing Limited, 2010.
- Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. 'Abdulhamîd Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Ferahîdî, Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*. thk. Fahreddîn Kabâve. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1985.
- Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd. *Me'ânî'l-Kur'ân*. Beyrut: 'Âlemu'l-Kütüb, 1983.
- Galâyînî, Mustafa. *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*. nşr. Abdülmün'im Hafâce. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 30. Basım, 1994.
- Grice, Paul. *Studies in the Way of Words*. London: Harvard University Press, 4. Basım, 1995.
- Hatîb, Abdulkerim. *Tefsîru'l-Kur'ân li'l-Kur'ân*. 16 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikru'l-'Arabî, 1968.
- Hatîp el-Kazvînî, Celâluddîn Ebû 'Abdillah Muhammed b. Sadettîn b. Ömer. *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâga*. nşr. İbrahim Şemseddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Irmak, Mustafa. *Haber ve İnşa Klasik Dilbiliminde Bildirim ve Talep İfadeleri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2017.
- İbn 'Akîl, Behâuddîn Abdullah. *Şerhu İbn 'Akîl*. nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd. 4 Cilt. Kahire: Dâru't-Turâs, 20. Basım, 1980.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *es-Sâhibi fi Fikhi'l-Luğa ve Süneni'l-'Arabi fi Kelâmihâ*. nşr. Ahmed Hasan Besic. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Hâcip, Cemâluddîn b. Osman b. Ömer b. Ebû Bekr el-Misrî. *Kitâbu'l-Emâlî İbni'l-Hâcip*. thk. Fahr Salih Süleyman Kadâre. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1989.

- İbn Hişâm, Ebî Muhammed Abdillâh Cemâlidîn b. Hişâm el-Ensârî. *Şerh-u Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 4. Basım, 2004.
- İbn Mâlik et-Tâî, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Ceyyânî. *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*. thk. 'Abdilmun'im el-Ahmed Herîdî. 4 Cilt. Mekke: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1982.
- İbn Medâ, Ahmed b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Kurtubî. *Kitâbü'r-Red 'ale'n-Nuhhât*. thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ. Mısır: Dâru'l-İ'tisâm, 1979.
- İbn Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl el-Bağdâdî. *el-Usûl fi'n-Nahv*. thk. *Abdülhüseyn el-Fetelî*. 3 Cilt. Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 3. Basım, 1996.
- İbn Ümmü Kâsım, Ebû Muhammed Bedruddin Hasan b. Abdullah b. Ali el-Murâdî. *el-Cena'd-Dânî fi Hurûfi'l-Me'ânî*. thk. Fahreddîn Kabâve - Muhammed Nedim Fâdil. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- İbn Ya'îş, Muvaffaku'd-Dîn Ebi'l-Beka Ya'îş b. Ali. *Şerhu'l-Mufassal*. thk. Emîl Bedî' Yâkub. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İbnu'l-Haşşâb, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed. *el-Mürtecel*. thk. Ali Haydar. Dimeşk, 1972.
- Kahveci, Nuri. "Fıkıh Usûlü Açısından Emrin Delaleti ve Emre Delalet Eden Lafızlar Üzerine Bir Değerlendirme". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2009), 21-66.
- Kızılkaya, Yakup. *Arapçada Şart Üslubu Yapısal ve Anlamsal Analiz*. Ankara: İlahiyât, 2020.
- Köse, İrfan. "Ebû'l-Kâsım el-Müeddib'e Göre Arapça Emir Kipleri ve Kur'an'daki Yansımaları". *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2022), 241-266.
- Lâşin, Musa Şahin. *el-Leâli'l-Hassân Fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Mısır: Dâru's-Şurûk, 2002.
- Mahzûmî, Mehdî. *Fi'n-Nahvi'l-'Arabî Nakd ve Tevcih*. Beyrut: Dâru'r-Râid el-'Arabî, 1986.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilât-u Ehli's-Sünnet*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Muberrid, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid. *el-Muktadab*. nşr. Muhammed 'Abdulhâlik 'Azîme. 4 Cilt. Kahire: el-Lecnetu İhyâ't-Turâsi'l-İslâmî, 1994.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Misrî. *Me'âni'l-Kur'ân'il-Kerim*. thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. 6 Cilt. Mekke: Merkezü İhyâ-i't-Turâsi'l-İslâmî, 1988.
- Oruç, Nurullah. *Hurûfu'l-Me'ânî ve Anlam Değeri -Tâhâ Süresi Özelinde-*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2023.
- Pala, Ali. "Soru Cümlelerinin Emre Delâleti". *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 7 (2005), 67-84.
- Proost, Kristel. "Speech Act Verbs". *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. ed. Jacob Mey. 995-1000. Amsterdam: Elsevier, 2009.
- Sahrâvî, Mes'ûd. *et-Tedâvuliyye 'inde'l-Ulemâ'i'l-Arab -Dirâse Tedâvuliyye li Zâhirati'l-Ef'âli'l-Kelâmiyye fi't-Turâsi'l-Lisâniyyi'l-'Arabî-*. Beyrut: Dâru't-Talî'a, 2005.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim. *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*. nşr. Bâ Osman Salâh. 33 Cilt. Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015.
- Searle, John R. *Söz Edimleri*. çev. R. Levent Aysever. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.
- Searle, John R. - Vanderveken, Daniel. *Foundations of Illocutionary Logic*. London: Cambridge University Press, 1985.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Tefsîru's-Semerkandî el-Müsemmâ Bahru'l-'Ulûm*. thk. Ali Muhammed Muavviz vd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Sîbeveyh, 'Amr b. Osman b. Kamber Ebû Bişr. *el-Kitâb Kitâb-u Sîbeveyh*. thk. Abdusselâm Muhammed Harun. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancı, 3. Basım, 1996.
- Suhârâ, Seleme b. Müslim el-'Avtebî. *Kitâbu'l-İbâne fi'l-Luğati'l-'Arabiyye*. thk. Abdulkerim Halife vd. 4 Cilt. Ammân: Vizaretu't-Turâsi'l-Kavmî ve's-Sekâfe, 1999.
- Şâtibî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa. *el-Mekâsîdu's-Şâfiye fi Şerhi'l-Hilâfeti'l-Kâfiye (Şerhu Elfiyeti İbn Mâlik)*. nşr. Mecmû'at-ul-Muhakkikîn. 9 Cilt. Mekke: Me'hadu'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve İhyau't-Turâsi'l-İslâmî, 2007.

- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi 'u'l-Beyân 'an Te 'vîli Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hecr, 2001.
- Tehânevî, Muhammed Ali. *Mevsû'atu Keşşâfi İstîlâhâtî'l-Fünûn ve'l-'Ulûm*. nşr. Rafîk el-'Acem. 2 Cilt. Beyrut: Mektebet-u Lübnân Nâşîrûn, 1996.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavviz. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Safvan Adnan Dâvûdî. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1995.
- Vanderveken, Daniel. "Universal Grammar and Speech Act Theory". *Essays In Speech Act Theory*. ed. Daniel Vanderveken - Susumo Kubo. 25-63. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1984.
- Verrâk, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Abdullah. *'İlelu'n-Nahv*. thk. Mahmud Câsim-Muhammed Dervîş. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1999.
- Yaylagül, Özen. *Göstergebilim ve Dilbilim*. Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- Yule, George. *Pragmatics*. Hong Kong: Oxford University Press, 1996.
- Zeccâc, Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*. thk. Abdulcelil Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: 'Aleml-Kütüb, 1988.
- Zemaşerî, Ebu'l-Kâsim Cârullah Mahmud b. Ömer el-Havarizmî. *el-Keşşâf 'an Hakâ 'iki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vil*. thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd - 'Alî Muhammed Mu'avvad. 6 Cilt. Riyad: Mektebetu'l-'Ubeykân, 1998.
- Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer. *el-Mufasssal Fî San'ati'l-İ'râb*. thk. Ali bû Mulhem. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 1993.